

«Світоглядно-естетичні моделі культурно-історичних епох. Західноєвропейська культура»

Культурно-літературна епоха	Хронологічні рамки	Світоглядно-естетичні домінанти, мистецький напрям	Схематична модель доби	Найвідоміші митці й твори (згідно до Програми 2012 (2015) рр.)	Примітка
<p>Міфопоетичний період (епоха синкретизму) (Західна Європа)</p> <p>Античність (Давня Греція, Давній Рим)</p>	<p>Від найдавніших часів до Гомера (до VIII століття до н. е.)</p> <p>Від VIII століття до н. е. до V ст. н. е.</p>	<p>Наївно-реалістичне бачення світу з Людиною в центрі (єдина земна антропоцентрична модель світобачення).</p> <p>Ідея роду, держави, сили й гармонії Людини. Підвищення самоцінності Людини, її сили, духу, вчинку</p> <p>Античний реалізм</p>	<p>Над усім панує Доля (Фатум)</p> <p>Земний світ: Боги (Олімп), напівбоги, Люди</p> <p>Людина – центр світобудови</p> <p>Підземний світ (Аїд, Тартар): боги, душі померлих</p>	<p>Священні книги народів світу (Веди, Авеста, Тора, Біблія, Коран)</p> <p>Гомер («Іліада», «Одіссея»), поезія Тіртея, Сапфо, Есхіл («Прометей закутий»), Вергілій («Енеїда»), Горацій («До Мельпомени»), Овідій («Метаморфози», «Скорботні елегії»)</p>	
<p>Середньовіччя (країни Західної Європи)</p>	<p>V ст. н. е. – XIV ст. н. е.</p>	<p>Світоглядна домінанта – ідеалізм (теоцентричне бачення світу, у центрі Бог, земний світ відділений від небесного; земне життя – підготовка до вічного життя, людина не має права бути щасливою на землі). Потужний вплив церкви. Мета: духовне вдосконалення людини, прагнення досягти релігійних ідеалів (естетичні проблеми внутрішнього вдосконалення).</p> <p>Література поділена на релігійну (клерикальну) й світську.</p> <p>«Християнський псевдоромантизм»</p>	<p>Небеса Бог – центр-світобудови Рай</p> <p align="center">↑ ↓</p> <p>Земля Людина Пекло</p>	<p>Західноєвропейський героїчний епос («Пісня про Роланда»), лірика китайських поетів Лі Бо й Ду Фу, поезія Омара Хайяма</p>	<p>Культурні зони Середньовіччя: індійська, східноазійська (або далекосхідна), близькосхідна, візантійська, західноєвропейська</p>
<p>Проторенесанс (Італія, Франція)</p>	<p>Кінець XIII – перша половина XIV ст. н. е.</p>	<p>Зближення світу небесного й світу земного. Бог – ідеал для Людини. Проголошення права людини на земне щастя та спокутування гріхів за життя. Людина прагне усвідомити своє місце у Всесвіті, зрозуміти співвідношення сили духу й гріха. Зародження гуманістичних ідеалів</p>	<p>Космос Бог Небеса</p> <p>Рай небесний</p> <p align="center">↑ ↓</p> <p>Земля Рай земний</p> <p>Людина, що має право на земне щастя</p> <p>Пекло</p>	<p>Фома Аквінський, П'єр Абеляр, Піко делла Мірандола, Данте Аліг'єрі («Нове життя», «Божественна комедія»)</p>	<p>Генієм Передренесансу вважають Данте Аліг'єрі</p>

<p>Європейське Відродження (Раннє Відродження: Італія; Високе Відродження: Франція, Німеччина, Польща Нідерланди; Пізнє Відродження: Англія, Іспанія, Чехія)</p>	<p>Друга половина ХІV- початок ХVІІІ ст. н. е. (до 1616 року – року смерті Вільяма Шекспіра й Мігеля де Сервантеса Сааведри)</p>	<p>Світоглядна домінанта – універсальний антропоцентризм. Ідеологічною основою нового художнього світосприйняття стала концепція абсолютної свободи богорівної особистості. Ідеологічна домінанта – ренесансний гуманізм. Інтелектуальний ідеалізм. Світоглядна модель антропоцентрична (як за часів античності), але вона не обмежується рамками земного світу. Богорівна Людина прагне до космізму, до пізнання істинного Бога без посередництва церкви.</p>	<p>Всесвіт (Космос) Богорівна Людина – центр світоглядної моделі Бог Земля</p>	<p>Франческо Петрарка («Книга пісень»), Вільям Шекспір (сонети, трагедія «Ромео і Джульєтта»), Мігель де Сервантес Сааведра («Перемудрий гідальго дон Кіхот з Ламанчі»)</p>	
<p>Бароко (загально-європейська доба, що охопила всі країни)</p>	<p>XVІІ ст. – початок XVІІІ ст. н. е.</p>	<p>Дуалізм матеріального й ідеального, пошук істини, сумнів, контрастність, людина в ситуації вибору між Богом і дияволом, між життям і смертю, між добром і злом, прагнення досягти божественного ідеалу. Світоглядна модель мінлива, контрастна. Бароко (італ. barocco – дивний, химерний) – напрям у мистецтві та літературі XVІІ – XVІІІ століть, для якого характерне поєднання релігійних та світських мотивів, образів, тяжіння до різких контрастів, складної метафоричності. Бароковий світ динамічний, алегоричний, емблематичний. Для нього характерний барвистий стиль, прагнення вразити читача контрастністю та пишністю.</p>	<p>Бог ІМ Людина</p>	<p>Луїс де Гонгора-і-Арготе «Галерник», Джонн Донн «Щоб мучить мене...»</p>	<p>У рамках XVІІ ст. вперше в Західній Європі одночасно розвинулися і функціонували два мистецькі напрями: бароко і класицизм. Бароко відобразило ситуацію пошуку людиною місця між божественним і тваринним началом, з прагненням досягти рівня Бога, а класицизм став мистецькою системою, що утверджувала ідеали абсолютизму, громадян громад обов'язку, раціонального в житті. М – матеріальне, І – ідеальне Літературний напрям «бароко» став першим загальноєвропейським мистецьким напрямом.</p>
<p>Класицизм</p>	<p>XVІІ ст. – XVІІІ ст. н. е.</p>	<p>Ідеологічне підґрунтя – раціоналізм. Культ розуму (розум - головний критерій художньої правди й прекрасного), орієнтація на ідеали античності, вірність ідеям патріотизму, громадянського обов'язку. Людина прагне до гармонії, порядку, віддає першість служінню державі над особистими інтересами. Утвердження ідеалу прекрасного. Орієнтація на смаки аристократії. Ієрархія жанрів: високі (ода, трагедія, епопея, героїчна поема), середні (наукові твори, елегії, сатири), низькі (комедія, пісні, листи в прозі, епіграми). Трагедія стала своєрідною</p>	<p>Класицизм: Гармонія Порядок Мораль Культ розуму Людина-громадянин Істина Краса Патріотизм Просвітництво: Розум «Природна людина» «Цивілізована людина» Рівність Прогрес Свобода вибору Справедливість Освіта</p>	<p>Жан Батіст Мольєр («Міщанин-шляхтич») Джонатан Свіфт («Мандри Лемюеля Гулливера» (1 частина). Йоганн Вольфганг Гете («Вільшаний король», «Травнева пісня»). Йоганн Крістоф Фрідріх Шіллер («До радості»)</p>	

<p>Просвітництво</p>	<p>Друга половина XVII ст. – XVIII ст. н. е.</p>	<p>царицею жанрової системи класицизму. Неухильне слідування канонам класицистичного мистецтва (трактат Нікола Буало «Поетичне мистецтво»). Естетичну цінність для класицистів мало лише вічне, непідвладне часу.</p> <p>Доба Просвітництва</p> <p>Головні світоглядні зміни доби: Ідеалом того часу стала активна, самостійна людина, яка усього досягає завдяки своїй цілеспрямованій діяльності, розуму, освіченості, а не завдяки своєму шляхетному походженню чи родинним зв'язкам. Провідні ідеї доби Просвітництва Найвищий закон життя – Розум. Найдосконаліше створіння – «природна людина». Рівність людей від народження. Освіта доступна усім верствам населення. Прогрес має як позитивні, так і негативні наслідки. Основні мистецькі напрями: просвітницький класицизм, просвітницький реалізм, просвітницький сентименталізм.</p>			
<p>Романтизм (активно розвивався в першій третині XIX століття в різних європейських країнах; центрами романтизму стали Англія, Франція, Німеччина)</p>	<p>З кінця XVIII ст. по 80-і роки XIX ст.</p>	<p>Виник на противагу канонам класицизму як ствердження права митців на творчу свободу.</p> <p>Світоглядна основа – ідеалізм.</p> <p>Мистецтво розуміється як вияв свободи людини, її почуттів, натхнення.</p> <p>Світогляд романтиків відрізняється критичним ставленням до реального світу, який нерідко сприймається як ворожий людині, сповнений скорботи й трагізму. Йому протиставляється світ ідеалів, мрій, спогадів про щасливе дитинство, про свободу, про єдність з природою. Людина з романтичним світобаченням опинилася на межі реального й ідеального, нерідко проявляє бунтарство, шукає своє місце серед природи, прагне здійснення своїх мрій та ідеалів, які нерідко виявляються нездійсненними.</p> <p>Романтизм (фр. <i>romantisme</i>) проголосив пріоритет суб'єктивного начала, інтуїтивно-чуттєве сприй-</p>	<p>Ідеальний світ «Я» Душа</p> <p>Людина (романтичний герой-борець)</p> <p>Матеріальний світ «Я» ? Романтизм</p>	<p>РОМАНТИЗМ Генріх Гейне («Книга пісень»: «На півночі кедр одинокий...», «Не знаю, що стало зо мною...», «Коли розлучаються двоє...»); Джордж Ноел Гордон Байрон («Хотів би жити знов у горах...», «Мій дух як ніч...»). Поема «Мазепа» або «Паломництво Чайльда Гарольда»).</p> <p>ВЗАЄМОДІЯ РОМАНТИЗМУ І РЕАЛІЗМУ</p> <p>Олександр Сергійович Пушкін (Лірика: До А. П. Керн («Я пам'ятаю мить чудову...»), «Я вас кохав...», «Я пам'ятник собі поставив незотліний...»), «Євгеній Онегін»; Михайло Юрійович Лермонтов (Лірика: «Сосна», «І нудно і сумно...», «На дорогу йду я в самотині...»), «Герой нашого часу».</p>	<p>Поруч з романтизмом активно розвивається реалізм (з 30-40-х років XIX століття), ці два напрями визначили розвиток всесвітнього літературного процесу в XIX столітті в цілому. Логіка розвитку романтизму сприяла появі наприкінці XIX століття нової мистецької системи – модернізму.</p>

		<p>няття світу. Мистецька модель характеризується наявністю двосвіття: світу ідеального й світу реального, романтичний герой-бунтар у постійному конфлікті із зовнішнім світом, нерідко трагізм його долі підсилюється внутрішнім конфліктом, що виникає із-за неможливості здійснення мрій та утілення ідеалів. Мотиви «світової скорботи», байронічний романтичний герой. Для романтизму характерні увага до внутрішнього світу людини, неприйняття буденності, конфлікт мрій і дійсності, звеличення «життя духу», захоплення несвідомим, таємничим, звернення до фольклору та національної міфології.</p>			
<p>Реалізм (усі країни Західної Європи, центри розвитку реалізму – Франція, Англія, Росія)</p>	<p>30-і роки XIX століття – рубіж XIX-XX століть</p>	<p>Світоглядні основи – об’єктивізм, раціоналізм, історизм. Реалізм (лат. realis- речовий, дійсний) – літературно-мистецький напрям, що полягає у всебічному об’єктивному відображенні взаємин людини і середовища, вплив соціальних обставин на формування особистості. Відображує типові характери в типових обставинах, прагне до максимального правдивого відображення дійсності.</p>	<p>Реалізм Література – дзеркало життя (типове, історично обумовлене, об’єктивне)</p> <p>Людина – частина і продукт суспільства</p>	<p>Оноре де Бальзак («Гобсек»), Микола Гоголь («Ревізор», «Шинель»)</p>	<p>Реалізм активно розвивався з 1830-х років упродовж всього XIX століття, реалістичні тенденції мали великий вплив і на розвиток літератури в XX столітті, а в XXI столітті почав трансформуватися в неореалізм.</p>
<p>Модернізм (ранній модернізм - Франція, Англія; зрілий модернізм - усі країни світу, особливо активно у Західній Європі)</p>	<p>ранній модернізм: остання третина XIX століття; зрілий модернізм: 90-і роки XIX століття – 50-70-і роки XX століття</p>	<p>Кінець XIX століття - криза свідомості, моралі, духу в зв’язку з потужним розвитком капіталізму у світі.</p> <p>Світоглядно-естетичне підґрунтя модернізму Фрідріх Ніцше: ідея «смерті Бога» та появи «надлюдини», яка є вільною від усталених норм, моралі й керується виключно «волею до влади»; теорія історико-культурного розвитку як безперервного чергування «діонісійської» та «аполонівської» стихій (руйнації і творчого начала). Зигмунд Фройд: теорія психоаналізу та психоаналітичного підходу до мистецтва, концепція мистецтва як результату сублимації (витіснення) позасвідомих потягів митця. Карл Ясперс: теорія «осьових культур» та концепція культури як низки незалежних одна від одної, локальних, замкнених у собі культур; Освальд Шпенглер: теорія протистояння «культури й цивілізації» («Сутінки Європи» (1922) Карл Маркс: теорія капіталу та комуністичної ідеології. Анрі Берґсон: теорія інтуїтивізму, концепція «життєвого пориву», критика інтелектуального та аналітичного пізнання. Все це підготувало появу модернізму як суб’єктивованої системи художнього відтворення світу й образу людини, що спричинив неоднозначність, складність та суперечливість розвитку літературного процесу в світі й виник на базі декадансу й авангарду на противагу реалізму. Модернізм (від фр. - новітній, сучасний) загальна нова</p>	<p>Модернізм Елітарна і масова література Ідеальний світ</p> <p>Суб’єктивно-чуттєве відтворення внутрішнього світу. Пошук ідеалів.</p> <p>Символізація Реальний світ</p> <p>Абсурд Екзистенція Криза Катастрофа Людина, що втратила відчуття стабільності і впевненості в житті Модернізм як система виник із діалогів заперечень та єднань з попередніми культурно-історичними епохами та художніми напрямками.</p> <p>Модернізм – суб’єктивна художня система відтворення дійсності й образу людини</p> <p>Суто модернізм Авангардизм Оновлено-суб’ек-</p>	<p>Генрік Ібсен («Ляльковий дім»), Шолом-Алейхем («Тевье-молочар»), Михайло Булгаков («Собаче серце»), Рей Дуглас Бредбері («41° за Фаренгейтом»), Гарпер Лі («Убити пересмішника»)</p>	<p>Модерністська мистецька система спирається на естетичні ідеали та принципи культури бароко та романтизму. В той час, коли панівним ставав модерністський принцип художнього творення, в світі ще продовжували творити метри реалізму та натуралізму Лев Толстой, Антон Чехов, Іван Бунін, Стефан Цвейг, Олександр Кіпрін та багато інших.</p> <p>Залишаючи в основі об’єктивне відтворення світу, вони поєднували з ним імпресіоністичні техніки, як Бунін та Чехов, неоромантичні, як Купрін, виходили в сферу глибокого психологізму, як Цвейг. Більш того, після жовтневої революції в Росії з’явилося таке</p>

		<p>сукупність напрямів і шкіл у літературі та мистецтві кінця XIX - початку XX ст. , які відрізняються антиреалістичною спрямованістю, тяжінням до умовних засобів художнього зображення та вираження, духом експериментаторства. Естетичні доміанти модернізму: Розчарування в реальному світі катастроф. Криза духовності людства Абсурдність буття людини, пошук ідеалів. Екзистенція. Вибір. Внутрішній світ. Символізація зображення. Пошук нових форм. Мовне новаторство. Провідні теми: ізольованість особистості; її відчуження і приреченість на нездолану самотність; знеособлення людини; напружене переживання скінченності індивідуального існування та абсурдності життя; змалювання мертвої механістичної сучасної цивілізації; критичне ставлення до історії людства; зосередження на метафізичних універсальних засадах буття. Характерні ознаки модернізму: настанова на елітарність мистецтва; абсолютизація суб'єктивного засобу зображення світу та пов'язана з цим відмова від принципів «об'єктивного» аналізу дійсності, який обстоювали письменники-реалісти та натуралісти; особлива увага до художньої форми; руйнування традиційного сюжету, композиції, персонажів; широке використання сюжетів умовності та фантастики задля створення ефекту ірреального світу; модернізація міфів; впровадження «потому свідомості» (провідний прийом літератури модернізму як екстремальна форма внутрішнього монологу, яка часто за допомогою монтажу (створення єдиного цілого з окремих частин, що добираються за певним планом) імітує безпосередню передачу хаотичного процесу мислення та внутрішнього мовлення людини, широкий психологізм; необмежене використання цитат із творів, створених раніше; алюзії, ремінісценції та ін. Широке використання різноманітних новітніх технік: імпресіоністичної, символічної, натуралістичної, експресіоністичної, імажистської, авангардистської, акмеїстичної, футуристичної, , дадаїзму, кубізму.</p>	<p>тивне використання надбань попередніх художніх напрямів, течій та шкіл, особливо культури бароко, романтизму та античності Рішучий розрив з реалістичною традицією</p> <p>Принциповий злам усталених принципів побудови твору і «норми» смаку публіки; новації форми і мови</p>	<p>поняття як «соціалістичний реалізм».</p>
--	--	---	--	---

Постмодернізм	<p>З другої половини ХХ століття до сьогодні</p>	<p>Постмодернізм заявив про себе як «транскультурний та мультирелігійний феномен, що передбачає діалог на основі взаємної інформації, відкритість, орієнтацію на розмаїття духовного життя людства». (Н. Маньковська) Філософська основа – постструктуралізм, тенденція дорозмивання кордонів між різними галузями знань – філософією, наукою, мистецтвом. Ця особливість стала домінантною в сучасних умовах.</p> <p>Термін «постмодернізм», зазвичай використовують переважно у галузі філософії, літератури та мистецтва, для характеристики певних тенденцій у культурі загалом. Воно слугує для позначення: нового періоду в розвитку культури; стилю постнекласичного наукового мислення; нового художнього стилю, характерного для різних видів сучасного мистецтва; нового художнього напрямку (в живописі, літературі, архітектурі тощо); художньої естетичної системи, що склалася у другій половині ХХ століття; теоретичні рефлексії на ці явища (у філософії, естетиці).</p>	<p>Постмодернізм</p> <p>?</p> <p>Іронічне переомислення самих основ буття та духовного досвіду людства. Деканонізація</p> <p>Все має право на життя. Все ставиться під сумнів та іронічно переосмислюється.</p> <p>Світ – гіпертекст. Текст – знакова система, код. Гра з текстом і читачем</p> <p>Ідея буття як становлення, світової гри й здійснення переоцінки цінностей. Карнавалізація</p> <p>Інтертекстуальність</p> <p>Симулякр (вигадана, опредмечена реальність, наділена іронічними рисами)</p> <p>Цинтонність Фрагментарність</p> <p>Конструктивізм Масовість</p> <p>Безликість Іманентність</p>	<p>Ерік Вольф Сігел («Історія одного кохання») Навизначніші митці постмодернізму: Умберто Еко, Джон Апдайк, Джон Фаулз, Милорад Павич, Харукі Мураками, Річард Бах, Роальд Дал, Мілан Кундера, Курт Воннегут, Айріс Мердок, Крістоф Рансмайр, Паоло Коельо, Гунтер Грасс, Патрік Зюскінд, Віктор Пелевін, Віктор Ерофєєв, Тетяна Толстая, Володимир Войнович, Йосип Бродський, Італо Кальвіно, Джуліан Барнс, Андрій Бітов, Джон Барт, Ден Браун, Джозеф Хеллер, Януш Вишневський та інші</p>	<p>Постмодернізм є результатом перевертання у свідомості людства, яке перейшло в останній чверті ХХ століття від ситуації високих технологій до ситуації інформаційних технологій. Вислів «хто володіє інформацією, той володіє світом» став візитною картою цього часу. Реальність природного чи технічного світу змінилась реальністю знакового світу – текстів культури. Суперінтертекстом сьогодні є інформаційна мережа інтернету, яка найповніше відображає ситуацію постмодерної свідомості людства. Згідно з висловами філософа й соціолога Юргена Габермаса, постмодернізм є символом постіндустріальних суспільств, культурним підсумком неоконсерватизму. Він сигналізує про кінець ідеологічної боротьби, прихід епохи конформізму, естетичного еклєктизму (відсутності єдності, поєднання непок'єднуваного). Мистецтво в цих умовах віддаляється від життя, повертається до статусу недоторканості, повної автономії. Культура «корневища» - постмодерністське мистецтво, яка зароджує собою «новий тип читання», в якому головним для читача стає не розуміння змісту книги, а користування нею як механізмом, експериментування з нею. (Н. Маньковська). Потребує нового підготовленого читача.</p>
----------------------	--	---	--	---	---